

בענין הריגת אנשי שכם

ויהי ביום השלישי בהיותם כאבים ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו ויבאו על העיר בטח ויהרגו כל זכר (בראשית פרק לד, כה)

דנו המפרשים מה היה ההיתר של שמעון ולוי להרוג את אנשי שכם, ואם אכן עשו את הדבר בהיתר מדוע יעקב אבינו הקפיד עליהם.

בן נח שחבל בעצמו

ובמשך חכמה פירש, וז"ל אפשר כי בן נח נצטווה שלא לחבול בעצמו, וכתוב (בראשית ט, ה) אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, אך אם כיוונו לשם שמים, הלא נתגייירו, אך המה לא נתכוונו לגירות, רק לקחת נשיהם ומקניהם, וחבלו בעצמם שלא כדין, ודו"ק.

ונמצא שנוקט המשך חכמה לדבר פשוט שבן נח מוזהר על איסור חובל, ומחדש עוד שבן נח מוזהר אף על איסור חובל בעצמו.

שיטת הר"ן דחובל דומיא דגזילה

והנה בעיקר איסור חובל לב"נ שחבל בב"נ אינו ברור. שנינו בסנהדרין (נח, ב) דעכו"ם שהכה ישראל חייב מיתה, ובפשטות משמע דדוקא עכו"ם שהכה ישראל חייב אבל עכו"ם שהכה עכו"ם פטור. אכן בחידושי הר"ן שם מצדד לומר שאף ב"נ שהכה ב"נ חייב, והטעם משום שאיסור חבלה הוא כגזילה דמה לי גזל ממונו מה לי גזל גופו, ולכן אף חובל בעכו"ם חייב כשם שהוא אסור לגזולו.

ע"ש שהוכיח כדבריו שהרי ילפינן לה מהמצרי שהכה את איש עברי והרגו משה רבינו ע"ה, ושניהם היו ב"נ. אבל דחה הראיה דאע"ג דעדיין לא קבלו התורה כבר היה להם מצות יתירות על בני נח.

[ובסוף נוקט שאינו חייב אא"כ הכה ישראל, דא"כ למה מנו בכלל הז' מצות שפיכת דמים והיא הריגה, לחשבו מכה חבירו, אלא ודאי דוקא מכה ישראל חייב מיתה ממש כמו שהרגו מרע"ה].

ולפי סברא זו נמצא שכל האיסור חובל בב"נ יהיה רק בחובל בחבירו דומיא דגזילה, אך לא בחובל בעצמו שלא שייך ביה דומיא דגזילה.

והיה אפשר לומר שאף בחובל בעצמו יש לדון דומיא דגזילה, על פי דברי הרדב"ז (ספי"ח מהל' סנהדרין) שאין אדם בעלים על גופו. וז"ל הרמב"ם (סנהדרין יח, ו) גזירת הכתוב היא שאין ממיתין בית דין ולא מלקין את האדם בהודאת פיו אלא על פי שנים עדים, וזה שהרג יהושע עכן ודוד לגר עמלקי בהודאת פיהם הוראת שעה היתה או דין מלכות היה, אבל הסנהדרין אין ממיתין ולא מלקין המודה בעבירה שמא נטרפה דעתו בדבר זה, שמא מן העמלין מרי נפש הוא המחכים למות שתוקעין החרבות בבטנם ומשליכין עצמן מעל הגגות שמא כך זה יבא ויאמר דבר שלא עשה כדי שיהרג וכללו של דבר גזירת מלך היא.

וכתב על זה הרדב"ז וז"ל תניא מי שבא לב"ד ואמר הלקוני אין מלקין אותו והכי אמרינן בכל דוכתא אין אדם משים עצמו רשע והטעם שכתב רבינו לא שייך גבי מלקות ולפיכך כתב וכללו של דבר גזירת המלך היא ואין אנו יודעים הטעם ואפשר לתת קצת טעם לפי שאין נפשו של אדם קניינו אלא קנין הקדוש ברוך הוא שנאמר הנפשות לי הנה (יחזקאל י"ח) הילכך לא תועיל הודאתו בדבר שאינו שלו ומלקות פלגו דמיתה הוא אבל ממונו הוא שלו ומש"ה אמרינן הודאת בעל דין כמאה עדים דמי וכי היכי דאין אדם רשאי להרוג את עצמו כן אין אדם רשאי להודות על עצמו שעשה עבירה שחייב עליה מיתה לפי שאין נפשו קניינו. ומסיים שעם כל זה אני מודה שהיא גזירת מלכו של עולם ואין להרהר.

אבל אין זה נכון דהלא מסברת הר"ן גופא מבואר דלא כדברי הרדב"ז, דהרי ביאר איסור לחבול בחבירו מפני שהוא כגזולו, הרי שנקט הר"ן ששפיר נחשב בעלים על עצמו, והחובל בו כגזול ממנו. ועוד שבפשטות הרדב"ז מייירי רק במלקות דהוי פלגא דמיתה ולא בחבלה דעלמא.

נמצא שמדברי הגמרא בסנהדרין אין מקור לדברי המשך חכמה, אף לפי שיטת הר"ן שבן נח אסור לחבול בחבירו. ובפרט שמסיק הר"ן שאינו חייב אלא בחובל בישראל ולא בב"נ חבירו.

שיטת הרמב"ן דחובל בכלל הדינים דב"נ

אף ברמב"ן בפרשתנו מבואר שגויי שייך באיסור חובל, שכתב שדיני חושן משפט הם בכלל הדינים שנצטוו בהם בני נח, ומנה ביניהם חובל בחבירו. אך אין להוכיח מזה לחידושו של המשך חכמה שאף עכו"ם החובל בעצמו חייב, דהרמב"ן מנה חובל בכלל מצוות שבין אדם לחבירו שהם הדינים, אך חובל בעצמו ודאי אינו בכלל זה.

ובעיקר דברי הרמב"ן שמנה חובל בכלל הדינים, ע"י במנ"ח (מצוה מט) שהעיר על הרמב"ן מסוגיא דסנהדרין הנזכרת, שמשמע שדווקא גוי שהכה ישראל חייב. ובתחילה רצה לחלק בין חובל למכה, דבחובל חייב אפילו אם חבל בעכו"ם וכדברי הרמב"ן, והסוגיא אמורה בהכאה ובזה חייב דווקא כשהכה ישראל, ע"ש שדחה חילוק זה.

אך נראה שאע"פ שדחה החילוק הוא אמת, שהרי כתב הרמב"ן שחייב הדינים בבני נח הוא כענין הדינים שנצטוו ישראל, וחייב חובל בחבירו בישראל אינו אלא במוציא דם, ואם כן יש לומר דאף חובל גבי עכו"ם אינו אלא במוציא דם, ואילו בסנהדרין שנינו עכו"ם שהכה את ישראל, ומשמע אפילו בשלא הוציא דם, ועל כרחך דהתם איירי במכה ולא בחובל.

אבל לכאורה זה לא נכון, שחובל שהרמב"ן אומר שנכלל בדינים היינו חובל שישראל חייב עליו דמים, ולא איסור חובל הנלמד מלא יוסיף להכותו שחייב עליו מלקות.

אבל לפי"ז מיושב קושיית המנ"ח, שאע"פ שחובל נכלל בדינים, היינו שצריך להיות מערכת משפט כולל מזיק וחובל וכו', אבל אינו אומר שהעובר חייב מיתה, אדרבה מסתבר יותר לומר שהעונש על "חובל" אינו אלא דמים כמו בכל מערכת משפט.

למה צריך איסור מיוחד של גזל

שוב מצאתי שכ"כ בשעורי ר' דוד (סנהדרין נו, א) וז"ל אכן י"ל דאדרבה להרמב"ן הא דחייבין על דינין, הוי רק חיוב ממונות, ולא חיוב מיתה. ע"ש שהוכיח כדבריו דאל"כ קשה לדעת הרמב"ן דדינין הוי כל דיני ממונות, א"כ הרי גם גזל הוי בכלל שאר דיני ממונות, ואמאי קחשיב גזל למצוה בפני עצמה, דלמאי נפ"מ בהא דנצטוו בגזל בפנ"ע, כיון דכבר נצטוו בכל דיני ישראל. אכן לדברינו א"ש, דדינין היינו רק חיוב ממונות, אבל גזל הוי מיתה, ושפיר הוי זה מצוה בפנ"ע.

אבל אין דבריו נכונים כלל דשוב התבוננתי בדברי הרמב"ן (בראשית לד, יג) ומבואר בדבריו שנהרג אם עבר על כל מה שנכלל בדינים, וז"ל ועל דעתי דינין שמנו לבני נח בשבע מצות שלהם אינם להושיב דיינין בכל פלך ופלך בלבד, אבל צוה אותם בדיני גנבה ואונאה ועושיק ושכר שכיר ודיני השומרים ואונס ומפתה ואבות נזיקין **וחובל בחבירו** ודיני מלוה ולוה ודיני מקח וממכר וכיוצא בהן, כענין הדינין שנצטוו ישראל, **ונהרג עליהן אם גנב ועשיק או אנס ופתה בתו של חבירו או שהדליק גדישו וחבל בו וכיוצא בהן**. ומכלל המצוה הזאת שיושיבו דיינין גם בכל עיר ועיר כישראל, ואם לא עשו כן אינן נהרגין, שזו מצות עשה בהם, ולא אמרו (סנהדרין נז, א) אלא אזהרה שלהן זו היא מיתתן, ולא תיקרא אזהרה אלא המניעה בלאו, וכן דרך הגמרא בסנהדרין (נט, ב).

אבל א"כ הדרא קושיא לדוכתיה, למה צריך לאו מיוחד בגזל. ועי"ש שתי' דגזל לא הוי רק בגזל ממון, אלא אף באשת איש הוי גזל, דזה לא הוי בכלל דינין. עוד תירצו דנ"מ גם בגניבת נפשות שמבואר ברמב"ם (מלכים ט, ט) שב"נ חייב אע"ג שאינו נכלל בגזל של ישראל. וז"ל בן נח חייב על הגזל, בין שגזל עכו"ם בין שגזל ישראל, **ואחד הגזל או הגונב ממון או גונב נפש**, או הכובש שכר שכיר וכיוצא בו, אפילו פועל שאכל שלא בשעת מלאכה, על הכל הוי חייב, והרי הוי בכלל גזל, מה שאין כן בישראל, וכן חייב על פחות משה פרוטה, ובן נח שגזל פחות משה פרוטה ובא אחר וגזלה ממנו, שניהן נהרגין עליה.

ועי' באבי העזרי (מלכים ט, יד) שהק' מההיא דסנהדרין (נז, א) על הגזל, גנב וגזל וכן יפת תואר וכן כיו"ב, ומפרש מאי וכן כיוצא בהן שזהו כובש ש"ש, ועי"ש ברש"י אע"פ שאין זה כמו ויגזול את החנית. וצ"ע למה לן לחייבו מדין גזל הלא ע"י שכובש ש"ש זהו גופא דין מדיני ממונות שנתחייב ע"י כפירתו חוץ מגוף

החיוב, כמפורש בפרק הגזול עצים (קה) שהקרא דכתיב וכיחש בעמיתו וכו' הוא אפילו לא נשבע שמחוייב בקרן, וכמו שסובר ר"ש הכופר בפקדון נעשה גזלן. וע"כ בדין שיתחייב הריגה ול"ל לחייבו מדין גזל. והרמב"ן בעצמו תשיב שם עושק בכלל דינים וצע"ג.

איסור חובל אינו אלא דרך נציון

עוד יש להקשות לסברת המשך חכמה דגוי שחבל בעצמו חייב, הלא כתב הרמב"ם (פ"ה מהל' חובל ומזיק ה"א) שאין איסור חובל אלא ב"דרך נציון", [ומשו"ה פסק בעל אגרות משה (חו"מ ח"ב סי' סו) שמותר לעשות ניתוחים לשם יופי וכדומה אף שאין בהם משום רפואה דסוף סוף אין כאן דרך נציון], וא"כ הכא בעניינינו שבני שכם חבלו בעצמם לצורך זה שרצו להתחבר עם בני יעקב, אם כן ליכא כאן דרך נציון.

קיום מצוות בעכו"ם

עוד יש לדון דלא שייך כלל לומר שהתחייבו על מילתם משום חובל, שהרי מלו לשם מצות מילה. והנה הרמב"ם (פ"ג מהל' הלכה ז) כתב שעכו"ם שצריך לחתך ערלתו מפני מכה או מפני שחין שנוולד בו היה אסור לישראל לחתוך לו אותה, שהעכו"ם אין מעלים אותם מידי מיתה ולא מורידין אותן אליה, **אף על פי שנעשית מצוה ברפואה** זו שהרי לא נתכוון למצוה, **לפיכך אם נתכוון העכו"ם למילה מותר לישראל למול אותו.**

ובשו"ת אגרות משה (יו"ד ב, ז) פירש, שכוונת הרמב"ם לשם מילה הוא במל לשם גירות, אך לשם מצות מילה אסור למולו, כיון שאין גוי מקבל שום שכר בעשיית המצוות. והאף שכתב הרמב"ם בפיה"מ למסכת תרומות (ג, ט) דהטעם שעכו"ם תרומתן תרומה והקדשן הקדש הוא משום שאם קיימו המצוות מקבלים עליהן מקצת שכר, כל זה קאי רק במצות כגון הקדש וצדקה, משום שמצינו בבלק שקבל שכר על הקרבנות שהביא, ובצדקה מפורש שיש על זה שכר לעכו"ם כמבואר בנבוכדנצר בספר דניאל, וכן במסכת ב"ב (ד), (א).

אך במקום אחר הארכנו שבתשובות הרמב"ם (מהדורת מכון ירושלים סי' סו ובמהדורת מקיצי נרדמים סי' קמח) מבואר להדיא שהטעם שמותר למולו לשם מילה הוא משום שהגוי מקבל ע"ז שכר כאינו מצווה ועושה. וכן משמע ממה שכתה הרמב"ם **אף על פי שנעשית מצוה ברפואה**, שיש קיום מצות מילה בגוי אלא שלא התכוון לזה. וע"ע ברמב"ם (מלכים י, י) שאין מונעין גוי מלעשות מצוה אם עושה כדי לקבל עליה שכר, ועי' ברדב"ז שם ואכמ"ל. ונמצא לפי"ז שאנשי שכם שמלו קיימו בזה מצוה, וא"כ איך אפשר לומר שעברו על איסור חבלה.

ושמא נאמר שכיון שלא התכוונו למצוה אלא כדי להתחתן עם בנות יעקב לא קיימו מצוה במילתם, לכל הפחות למ"ד מצוות צריכות כוונה, ואז עברו על איסור חבלה בעצמם לסברת המשך חכמה.

מילת אברהם

הזכרנו דברי המשך חכמה שגם ב"נ מצווה לא לחבול בעצמו, שיטה זו נוגע לענין קושיית המפרשים למה אברהם אע"ה לא מל עצמו קודם שנצטוה הרי קיים אברהם אבינו כה"ת קודם שנצטוה. ובתשו' כת"ס (יו"ד סימן קכ"א) מוסיף להקשות מלשון המשנה (קדושין פב, א) מצינו שקיים אברהם אבינו **כל התורה** כולה עד שלא נתנה, משמע שבאמת קיים ממש כל התורה, והרי מצות מילה לא קיים עד שנצטוה. ותירץ הכת"ס דהא קי"ל בשבת (קלז, ב) מל ולא פרע כאילו לא מל, ובתוס' (יבמות עא, ב) כתבו דאברהם פרע עצמו אע"ג דלא נצטוה, והביאו דהכי אמר במדרש דאפילו עירוב תבשילין קיים עי"ש, נמצא דבעצם אף מצות מילה קיים עד שלא נתנה, שהרי קיימה בשלימותה עם הפריעה, אף שגם הוא לא נצטוה על הפריעה.

חובל בעצמו

וידועים הם דברי הפנים יפות שתי' דאיסור חבלה נוהג גם בב"נ, ונכלל בזה אף חובל בעצמו, וילפינן לה מקרא דאת דמכם לנפשותיכם אדרוש וכו', א"כ נהי שהחמיר אברהם אבינו על עצמו וקיים כל התורה עד שלא נצטוה, מ"מ הא ודאי לאו כל כמיניה לעבור על איסורא דחבלה שנצטוה בה, כדי לקיים מצות מילה שעדיין לא נצטוה בה. ומשנצטוה, הא שפיר קיים בזה מעשה מצוה, ולהכי מל.

וכתב עוד, שזה היה סברתם של בני דורו שבקשו לעכבו מקיום המצוה דמילה, דלא היה זה בגלל רשעות בהדיא, אלא דטעו בהלכה שסברו שלא כל כמיניה לעבור על איסור חבלה ולמול עצמו. ברם טעותם מבוארת, כי מאחר שנצטוו מה' למול ודאי שרשאי ומחוייב בדבר, ובהמשך הדברים יתבאר יותר.

עוד כתב, שמטעם זה עשה המילה ע"י עצמו ולא ע"י אחר, כדאיתא בבראשית רבה (מ"ט ב), משום דקיי"ל אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך, ואם ימול ע"י אחרים, הרי הם יעברו על איסורא דחבלה ומאידיך לא יקיימו המצוה, נמצא שהם חוטאים כדי לזכות את אברהם, ורק אברהם שנצטוו במילה ומקיים בהכי מצוה, רשאי לעשות החבלה מטעם קיום המצוה.

אבל כבר העירו שמדברי התוס' מבואר שהוא לא צודק, דלדבריו היה אסור לו לעשות גם פריעה אם לא נצטווה, שגם זה נחשב כחובל בחבירו, אלא ע"כ שאין כאן איסור חובל, הואיל ועושה את זה כדי לקיים מצוה.

ויתרה מזו התיר בשו"ת אגרות משה (חו"מ ב, סו), לנערה שרוצה ליפות עצמה, כדי שיקפצו עליה לקדשה, ע"י ניתוח ליפותה שהוא בדרך חבלה בגופה, והביא דברי הרמב"ם (ריש פ"ה מה' חו"מ) שהכאה לאדם כשר מישראל, אסר כשהוא דרך נציון, ולחד גירסא דרך בזיון, וא"כ בעובדא זו שהחבלה הוא ליפותה, הרי אינו דרך נציון ובזיון, וה"ה במילה.

מילת אנשי שכם היתה לשם גירות

ועיין ברדב"ז (מלכים ט, יד) שנקט שמילת אנשי שכם לשם גירות. ובזה יישב לשיטת הרמב"ם (שם, כפי שיובא להלן) שאנשי שכם התחייבו מיתה משום שלא דנו את שכם שגזל, א"כ מדוע הקפיד יעקב על שמעון ולוי, הלא אנשי שכם נתחייבו במיתה מן הדין. וביאר, שכיון שמלו לשם גירות הרי קיי"ל גר שנתגייר כקטן שנולד, ואינם חייבים מיתה על מה שעברו בעודם גויים.

ולדבריו פשוט שאין מקום לדון באנשי שכם משום חבלה, שכיון שבאו להתגייר לא עברו במילתם על איסור חבלה.

גדר דינו של גר שמל ולא טבל

אכן יש להקשות הרי קיי"ל גר שמל ולא טבל כאילו לא מל, וכיון שלא מצינו שאנשי שכם טבלו לגירותם א"כ אין כאן גירות.

ואפשר שהרדב"ז קאי בזה לשיטתו, דבשו"ת רדב"ז (ג, תעט) דן בגר שמל וחלה ושהה מחמת חוליו ולא טבל אם אוסר את היין במגעו. וכתב הרדב"ז, שכיון שמצינו שיטות ראשונים בגר תושב שאינו אוסר את היין במגעו יש לומר כן גם בגר שמל ולא טבל. והביא דעת הר"ן שמל ולא טבל גרע מגר תושב בזה, כיון שגר תושב כבר קיבל על עצמו לגמרי מצוות קלות, ואילו גר שמל ולא טבל אינו מקבל עליו עד אחר הטבילה. ודחה לומר שודאי עדיף הוא מגר תושב, הואיל וכבר קיבל עליו כל המצוות קלות וחמורות וכל דת ישראל, אלא שנאנס ולא היה יכול לגמור את הדבר, ועוד שהרי מל ויצא מטומאת העכו"ם, ומסיק שם שגר שמל ולא טבל יצא מכלל עכו"ם ומצוה להחיותו, אלא שלכלל ישראל לא בא עד שיטבול, ולכן עד שיטבול אין חוששין לקידושו ואינו מצטרף לשום דבר שבקדושה.

נמצא שנוקט הרדב"ז דנהי דאין גירות גמורה עד אחר הטבילה מ"מ מכלל עכו"ם יצא, ומעתה מבואר שהקפיד יעקב על הריגתם כיון שמלו לשם גירות ויצאו מכלל עכו"ם, האף שעדיין לא באו לכלל ישראל. אבל יש שהערו שלכאורה אכתי קשה דסו"ס גר שנתגייר כקטן שנולד ל"ש לומר בזה, וע"כ דנקט הרדב"ז דטבלו ג"כ אף שלא נתפרש כן.

בחת"ס פירש שבזה נחלקו שמעון ולוי והאחים

ובחת"ס פירש, שבזה נחלקו שמעון ולוי עם האחים, ששמעון ולוי סברו שאנשי שכם לא התכוונו במילתם לשם גירות אלא רק כדי לינשא לבנות יעקב, אך שאר האחים סברו שנתגיירו, ולכך פטורים ממיתה על מה שלא דנו את שכם.

ובזה ביאר מה שיש להקשות מדוע הצטרפו שאר האחים בביזת העיר אף שלא השתתפו בהריגתם, שבזה התירו לעצמם כיון דקיי"ל שגר שמת נכסיו הפקר.

ווייסד לומר כן מדברי הרמב"ן, שכתב ששמעון ולוי הרגו את אנשי שכם משום שבריתם לא הייתה נחשבת בעיניהם למאומה כיון שלא הייתה אלא כדי להחניף לאדוניהם, אבל יעקב אבינו ע"ה הקפיד עליהם, שכיון שרצו להתחבר עמם לא היה להם להורגם שמא ישובו אל ה' ונמצא שהרגו אותם חינם.

אמנם היה אפשר לפרש שאין כוונת הרמב"ן לברית לשם גירות, אך עיין בדבריו בפרשת ויחי (מט, ה) שכתב כי יעקב קצף על שמעון ולוי בהרגם אנשי העיר בעבור שעשו חמס, כי הם לא חטאו להם כלל ובאו בברית ונמולו, ואולי ישובו אל ה' ויהיו כולם בכלל אנשי בית אברהם ומן הנפש אשר עשו בחרן, הרי שנקט הרמב"ן שסבר יעקב שמילתם של אנשי שכם הייתה לשם גירות, וכמו ששינו אברהם מגייר את האנשים וכו'.

נתחייבו משום שמצות מילה היא אות

בח'ל' הרי"מ כתב פי' מחודש, שכשם ששינו שגוי ששבת חייב מיתה, אף גוי שמל חייב מיתה, דשניהם איקרו 'אות', ולכן נתחייבו אנשי שכם מיתה. ודבריו צע"ג, שהרי לא אישתמיט בשום מקום דעכו"ם שמל חייב מיתה, ובסנהדרין (נח, ב) לא הוזכרו כי אם ג' דברים, שנכרי שהכה ישראל חייב מיתה, נכרי ששבת חייב מיתה, ונכרי שעוסק בתורה חייב מיתה, וכן ברמב"ם.

ועוד, דהלא מפורש ברמב"ם שהבאנו לעיל שמותר למול גוי לשם מצוה. עוד העיר אחד התלמידים דלדבריו יעלה שאף גוי שמניח תפילין יהיה חייב מיתה שהרי גם תפילין מקרי אות.

פלוגתת הרמב"ם והרמב"ן במצות דינים

בעיקר הענין, יעויין ברמב"ם (מלכים ט, יד) שבני נח מצווין על הדינים והיביין להושיב דינין ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשש מצוות אלו. ומסיים הרמב"ם שמפני זה נתחייבו אנשי שכם מיתה, שהרי שכם גזל והם ראו וידעו ולא דנוהו. אך הרמב"ן בפרשתינו השיג עליו, דא"כ למה הקפיד יעקב אבינו עליהם, והלא אף הוא היה מחויב להקדים ולזכות להורגם, ואם משום שפחד מיושבי הארץ, למה כעס על בניו, והלא הם זכו ועשו מצוה ובטחו בה' והצילם.

ועוד השיג על הרמב"ם, דמצות דינים אינה רק להושיב דינים, אלא מצות דינים כוללת את כל הדינים שבין אדם לחבירו, כדיני גנבה ואונאה ועושיק, ושכר שכיר, ודיני השומרים, ואונס ומפתה, ואבות נזיקין, וחובל בחבירו, ודיני מלוה ולוה, ודיני מקח וממכר וכיוצא בהן, כענין הדינין שנצטוו ישראל.

ומדברי הרמב"ן אלו יש לפשוט מה שנסתפק הרמ"א בתשובותיו (סימן י'), האם מצות דינים בבן נח הוא לדון בדינים דידן, או שמחויב כל מלך לחקוק לו חוקים ונמוסים כרצונו ובהם יתנהגו, אבל אין להם שום חלק בדיני התורה.

ותלה זאת במה שנחלקו רבי יוחנן ורבי יצחק בסנהדרין (נו, ב) האם מצות דינים נלמדת מן המילה 'אלהים' (בראשית ב, טז) וכדכתיב (שמות כב, ז) ונקרב בעל הבית אל האלהים, דאיירי בבי"ד דידן, ואז י"ל שחייבים לדון בדינינו, או שנלמד מן המילה 'ויצו' (בראשית שם) וכדכתיב (בראשית יח, יט) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו', שאז י"ל שאין העיקר אלא ש'יצוה' בדינים, ולא דווקא בדינים שלנו. ומדברי הרמב"ן הנ"ל מבואר שנתחייבו לדון בדינים שלנו, שהרי מנה דיני ישראל וכתב שכעין זה נצטוו לדון.

עוד השיג הרמב"ן על הרמב"ם, שאין לפרש שעל זה נהרגו אנשי שכם, שלא מצינו חיוב מיתה בבן נח אלא בעבירת לאו, וכמו ששינו בסנהדרין (נז, א) אזהרתן זו היא מיתתן, ולשון אזהרה בכל מקום הוא על הלאו, אבל מצות הושבת דינים האף שהיא בכלל מצות דינים, אינה אלא מצות עשה ואין להם ליהרג על ביטולה.

ובשו"ת חת"ס (ח"ו בליקוטים סי' יד) כתב, שלא נחלק הרמב"ם שבני נח חייבים בכל אותם מצוות שבין אדם לחבירו שמנה הרמב"ן, אלא שלהרמב"ם הם נכללים באיסור גזל שנצטוו בו בני נח, ולרמב"ן הם בכלל הדינים.

וחידוש גדול לומר כן, דהלא כשהרמב"ם (סנהדרין ט, ט) מביא שבן נח חייב על הגזל, אינו מונה אלא גזלת ממון ונפשות, כובש שכר שכיר ואכילת פועל בשעת עבודתו, משמע שאר דיני ישראל לא נכללו.

עוד כתב שם, ליישב קושית הרמב"ן הנזכרת, מדוע להרמב"ם התחייבו מיתה על ביטול עשה של הושבת דינים, והלא אינה אלא שוא"ת, דאף שאין בית דין ממייתם אלא על לאו ואזהרה בקום ועשה, מכל מקום

הם עצמן חייבים מיתה על מה שלא דנו את שכם, וכעין מה שכתב הרמב"ם (מלכים י, ט) שעכו"ם ששבת אין ב"ד ממיתים אותו, אך חייב מיתה.

ובזה ביאר גם קפידת יעקב אבינו עליהם, שאף שהיו אנשי שכם מחויבים מיתה, לא היה להם להכניס עצמם לסכנה על מצוה שאינה מוטלת עליהם.

שיטת הרמב"ן בחיוב אנשי שכם

והרמב"ן עצמו פירש, שודאי אנשי שכם היו מחויבים מיתה שכולם היו עובדי ע"ז ומגלה עריות, אלא שהחיוב להורגם לא היה מוטל על בני יעקב, ומשום שרצו לנקום בהם על מעשה דינה הרגום.

וכיון שכל זה אינו אלא כדי להתיר את דמם להורגם, אך הטעם שהרגום אינו משום תועבותיהם אלא משום שרצו ליטול נקמתם מהם, לכך הקפיד עליהם יעקב שלא היה להם להיכנס לסכנה בשביל נקמה זו.

ועל מה שיש להקשות מדוע לא מחה בהם יעקב מיד כשהציגו דבריהם לפני שכם, ביאר הרמב"ן שם, שהיה יעקב אבינו סבור שאין בדעתם אלא לקחת את דינה, ולא להרוג את כל העיר.

ביזת שכם משום תשלומי בושת, קלב"מ בגוי

בטעם ביזת העיר שכם על ידי בני יעקב כתב באור החיים הק', שנטלו השלל לשם תשלומי בושת וכל אחד נטל לפי בושתו, וכמו שכתב הרמב"ם (נערה בתולה ב, ה) שבית דין משערים את הבושת לפי כמה ממון ראוי לתת לאביה ולמשפחתה, ולכן בזו את כל העיר שלא היה בכל העיר ההיא כדי ערך בושתם. והוסיף באור החיים הק' דהגם שנידונו דין מיתה, מכל מקום אין אומרים בבן נח קים ליה בדרכה מיניה.

וכן מבואר בתוס' (עירובין סב, א ד"ה בן נח) דקלב"מ לא שייך בגוי. אך דעת רע"א (הובא בגליון הרמב"ם מהדורת שבתי פרנקל מלכים ט, ט), בדעת רש"י (בעירובין שם) דיש פטור קלב"מ גם בגוי. אבל באמת דבריו צ"ע דרש"י לא כתב שפטור גוי מהשבה משום קלב"מ אלא שגוי אינו בכלל והשיב.

אבל העירו לי שהדברים כבר מפורשים בתוס' (ע"ז עא, ב) שדעת רש"י לפטור בזה משום קלב"מ. ובמהרש"א ובהגהות ברוך טעם כתבו שסמכו התוס' על מה שכתב רש"י בפרק החולץ (יבמות מז, ב) וז"ל אינו בחזרה אלא נהרג, דגבי ישראל כתיב והשיב את הגולה אשר גזל (ויקרא ה), אבל בני נח אמרינן בסנהדרין (נח, ב) אזהרתן זו היא מיתתן, וכיון שעבר על אחת מז' מצות נהרג. משמע שכוונת רש"י משום קלב"מ. אך דברי רש"י עצמו תמוהים כמו שהקשו התוס' בעירובין ובע"ז דכי עכו"ם לעולם לא יתחייב על מה שגזל. ויעוי' בקצה"ח (שנא, ג) שפירש בכל קלב"מ דחיוב להשיב יש בדאיתיה בעיניה, והקלב"מ מפקיע דין טורח השבה, ובוזה יישב שיטת רש"י בקלב"מ בגוי מקושיות התוס', דודאי יש חיוב השבה רק טורח השבה אין בגוי.

ובשו"ת חת"ס (חו"מ סי' צא) תלה נידון זה אם קלב"מ שייך בעכו"ם, בספיקו של הרמ"א אם דינים של עכו"ם הם כדיני ישראל, דדווקא אם נימא דמחויבים בדינים דידן שייך למימר שאף דין קלב"מ איתא בהו, אך אם נתחייבו לחוקק להם דינים ונימוסים ליכא מקור כלל שיהיה בהם דין קלב"מ.